

POLEMIKA — POLEMIQUE

RESNICA IN MIT V TEORIJI SPOMENIŠKEGA VARSTVA

IVAN SEDEJ

Ljubljana, Zavod za spomeniško varstvo SRS

V vsakdanji konservatorski praksi se vedno bolj kaže potreba po jasni formulaciji teoretičnih izhodišč; nedvomno pa potrebujemo tudi »filozofijo« spomeniškega varstva. Hkrati mislimo tudi na odpiranje zapostavljenih strokovnih vprašanj, ki so jih danes preglasile razprave o problemih financiranja in o oblastvenih dimenzijah spomeniške službe. Torej moramo načeti tista vprašanja iz konservatorske teorije in metodologije, ki nam bodo pomagala, da bomo preskočili dnevni prakticism in volonterstvo (pa najsi bo to še tako zagnano in polno idealizma).

Metodološka izhodišča za varovanje in obravnavanje spomenikov različnih vrst se v bistvu ne razlikujejo, gre le za tenčine in morebitne druge poudarke v enakem kontekstu; bistvene razločke opazimo le med obravnavanjem območij in posamičnih neprreemčnih spomenikov. Zavedati se moramo, da kljub sorodni formulaciji varstvenih režimov velja za območja (urbanistične in ruriistične aglomeracije, ambiente itd.) aktiven »oblikovalski« režim, medtem ko za posamične spomenike veljajo predvsem restriktivne norme, ki omejujejo zlasti dejavnost imetnikov (uporabnikov) in morebitnih projektantov (vprašanje adaptacije in revitalizacije). V najbolj dosledni obliki se aktivni, tvorni odnos pisanih norm izraža v režimih in kategorizaciji kulturne krajine: kulturna krajina je kot območje sinteza danega naravnega (okolja) prostora in z njim skladnih pomembnih dosežkov človekove dejavnosti v njem. Kvalitete in značilnosti, tako gradbene kot naravne, je treba ob posegih v takem prostoru izvajati s potrebno občutljivostjo in z upoštevanjem spomeniških značilnosti le-tega.¹

Torej vsebuje oznaka kulturne krajine obenem že tudi konservatorska in oblikovalska napotila, ki (vsaj med vrsticami) upoštevajo in nakazujejo izrazito individualno obravnavo območja.

Norme za varovanje »čistih« območij so nekoliko bolj toge, čeravno je praksa taka, da se vsako posamično območje obravnava v skladu s posebnostmi in značilnostmi individualnega (območja) spomenika. Obenem so to tudi temeljne valorizacijske prvne (tudi kadar gre za »tipične« spomenike ali območja). Kot smo že omenili, je nekoliko drugače pri posamičnih nepremičnih spomenikih, ki jih po dosebedni razlagi zakona o varstvu kulturnih spome-

¹ ... glej: Sistemizacija in klasifikacija spomenikov, Klasifikacijska shema, odstavek: Kulturna krajina, VS XIII-XIV, 1968—1969, Ljubljana 1970, str. 281.

nikov sploh ne bi smeli spreminjati² in zlasti ne dopolnjevati. Seveda pa stvari niso tako čiste, ker so posamični spomeniki pogosto bistvena struktura nekega višjega (urbanističnega ali drugačnega) organizma.

Torej je prvenstvena zahteva in eno prvih izhodišč prav potreba po individualni obravnavi, ki jo splošno veljavne, toge in tipizirane norme določajo le najbolj okvirno. Tako izhodišče tudi pobija tezo o »uradiškem varovanju«³ kulturnih spomenikov in nakazuje aktivno varstvo, ki razlaga »zaščitno odločbo«³ le kot prvi člen v verigi konservatorskih ukrepov (to velja seveda le za spomenike in območja, ki so kot taki že registrirani, valorizirani). Preprosto povedano, skrb za spomenik in območje mora biti poverjeno strokovnjaku v vseh fazah dela (obravnave), izjema je le sama odločba (ali zavarovanje v urbanističnem ali spomeniškovarstvenem redu), ki jo na predlog (zahtevo) strokovne službe izda občinska skupščina.

Taka, sicer bežna analiza, pa nas opozori še na problem oblikovanja, ki ga bomo skušali razviti v nadaljnjem. Osnova za strokovno (tudi znanstveno) delo pa je seveda izdelana konservatorska teorija, ki mora bazirati tudi na znanstvenih dognanjih tradicionalnih akademskih strok — te so namreč kot »matične«³ dejavnosti (usmeritve) vključene v širok okvir konservatorstva. Kolikor je na prvi pogled nesporno, da bi morala konservatorska stroka kot aplikativna veda uporabljati predvsem pozitivistična izhodišča, nam podrobna analiza pokaže drugačne potrebe. Pozitivistično je lahko konservatorstvo usmerjeno le z delom svoje temeljne dejavnosti, to je pri zbiranju neoporečnih podatkov. V vseh drugih delovnih fazah pa se srečamo s tako ali drugače formulirano teoretično strokovno osnovo.

Zato moramo opozoriti na dvoje sodobnih, zelo značilnih izhodišč (ki pa sta moderni le v našem prostoru) in sicer na strukturalizem in semiološke raziskave. Z metodo strukturne analize, ki se je pri nas že uveljavila, je (na primer) Nace Šumi na novo ovrednotil slovensko in posebej še osrednjeslovensko baročno arhitekturo. Namesto čustveno obarvanih ocen večnostnih kvalitete smo z njegovim delom dobili znanstveno utemeljeno oceno likovne vrednosti (in posamičnih struktur-vrednot), obenem pa tistih specifičnih sestavin (tkiva) baročne arhitekture, ki označujejo naše spomeniško gradivo kot »slovensko«³ (vprašanje osrednjeslovenske sinteze). Tako lahko postane tudi vrednotenje spomenikov drugačno. Hkrati lahko označujemo »nacionalni značaj«³ in pomen arhitekture v ožjem in širšem pomenu besede. Tako ima na primer ocena Mačkovih arhitektur sedaj nedvomno druge razsežnosti — ne odloča več samo ime avtorja in intuitivna presoja kvalitete v primerjavi z drugimi pojavi v sosednjih deželah, marveč tudi druge, za nacionalno umetnost in zgodovino pomembnejše nemitološke prvine.

Za splošno rabo je verjetno še ustrežnejše širše strukturalistično izhodišče, ki ga je fundiral Levy-Strauss in ki presega Sedlmayerjev model strukturne

² ... glej: 3. člen zakona o varstvu kulturnih spomenikov (Ur. l. LRS, št. 26 — 263/61).

³ ... glej formular odločbe o kulturnem spomeniku, Obrazec B 253-70. Založil Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije — 1970.

Odločba vsebuje sicer vse pglavitne podatke o spomeniku — vendar lahko te podatke vpišemo šele na podlagi njegove proučitve, kar pa seveda ne pomeni, da sedaj o spomeniku vse vemo. Gre le za administrativno ugotovitev in zavarovanje, ki ima kot posledico nadaljnje konservatorske ukrepe in posege.

analize. Čeravno gre v obeh primerih za »nezgodovinski odnos«, so rezultati nedvoumni in koristni, saj nam odpirajo širši in v bistvo vprašanj uprt pogled. Strukturna in pomenska analiza področje konservatorstva tudi razširjata. Iz aspekta delnih zgodovin in ved prehajamo na širšo, plodnejšo platformo, ki nam omogoča polno vrednotenje spomenika v današnjem času. Tako lahko tudi presežemo dosedanjo prakso praktične aplikacije rezultatov ozkih »potrjenih«³ ved. Pravzaprav bi lahko skorajda že na tej podlagi govorili o novi, specializirani vedi.

S semiološkim pristopom lahko zajamemo kvaliteto pomenov in posameznih prvin v spomeniku ali aglomeraciji kot individualni organični tvorbi z analizo. Tako pridemo do značilne govorce pomenov in znakovnih vrednot (transponiranih na vizualno, oblikovno raven), ki skupaj ustvarjajo »jezik«, ki zajema celotno kulturno dediščino (mišljeno v konservatorskem pomenu besede). Analiza označenih in označevalnih činiteljev, ki nam spomenik (spomeniško območje itd.) predstavi v spektru pomenov (verjetnih in dokazanih), nam da rezultate, ki so hkrati že tudi akcijska osnova za delo na spomenikih. Gre za neke vrste mrežno strukturo, ki v skrajni posledici narekuje celo sestav strokovnih teamov, ki naj (individualiziran) spomenik ali spomeniško območje obravnavajo.

V takih povezavah se nam pomen spomenika (območja) pokaže v bistveno drugačni luči. Seveda pa analiza znakovnosti in pomenov ne da valorizacijske formule. Lahko se pa izognemo mitologizaciji in meta-dimenzijam, pa naj gre za mitologizirana obdobja (romanika in gotika) ali zvrsti in vrste spomenikov (kmečka hiša, spomeniki NOB). Mitološko označitveno vrednost ima največkrat faktor starosti, kar pomeni, da je predmet (ne glede na dejansko kvaliteto in pričevalni pomen — kar je pogoj za spomeniško svojstvo) toliko pomembnejši (vrednejši) kolikor starejši je. Mitologiziran je tudi izrazito čustveno in nedokazljivo formuliran pojem »domačnosti«, ki je eden od pomembnih vrednostnih činiteljev v vsakdanji spomeniški praksi.

Pomene spomenika (območja) moramo seveda modificirati, upoštevati pa je treba tudi statistične razsežnosti (kar je pomembno zlasti v povezavi s faktorjem starosti). Statistična dimenzija spomenika lahko njegovo vrednost izrazito poveča — ustvarja namreč pogoje za različno vrednotenje, služi pa tudi kot dokaz razprostranjenosti (pojava, predmeta, pomenskega sklopa) v času in prostoru. Tako pridemo v nadaljnjem do nove pomenske strukture. Vsak predmet gledan ločeno od množice je v bistvu brez večine spomeniških pomenov. Množica predmetov, ki so lokalizirani in časovno opredeljeni na enem ali večih nivojih, pa govori potemtakem v drugačnem »jeziku«³ kot posamezne »besede«. Prevedeno v filozofski jezik, gre za preskok kvantitete v kvaliteto.

Kot vidimo, so to v bistvu znane in nesporne stvari, ki pa teoretično še niso formulirane in temelje zgolj na aksiomatski »zdravi pameti«, ki pa se navadno izkaže le kot lagodna konvencija. Vzpostaviti moramo hierarhijo pomenov in sicer v kotelstu strukturnih povezav — ker nam drugače en sam zanemarjem, na videz nepomemben element, spremeni celotno sliko. Degradira lahko celo vrednost spomenika (relacija med množico in prvino, ki smo jo že nakazali).

Vprašanje je pomembno zlasti, kadar odločamo ali bomo spomenik ohranili v sporočeni obliki (to se pravi z vsemi prezidavami in dozidavami) ali pa ga bomo očistili, kar pomeni, da bomo poudarili le eno časovno (stilno)

dimenzijo. Mimogrede lahko ugotovimo, da se vrednost dozidav v kontekstu spomenika spreminja iz leta v leto. Kot ilustracijo lahko navedemo le secesijske forme — pred nekaj leti je beseda »secesija« pomenila nekaj slabega, danes je pejorativni prizvok izgubila, deloma zaradi časovne oddaljenosti (mitološka meja med petdesetimi in osemdesetimi leti) deloma pa zaradi pojavov nove secesije in psihedelične umetnosti. Logičen sklep je, da bi pred nekaj leti secesijski dodatek na arhitekturi (spomeniku) odstranili, da bi ga pa varovali kot dragocen prispevek k integralni podobi v času se spreminjajočega spomenika, če bi opravljali posege danes ali jutri.

Dostikrat premalo upoštevamo tehtanje razmerij med prvinami posamičnih pojavov (likovnih ali historičnih organizmov) in neupoštevanje vključevanja teh pojavov v večje zaključene celote je pripeljalo do nekaterih absurdnih interpretacij. Te pa so se vtihotapile prav v metodologijo varovanja urbanističnih aglomeracij. Zato se tu srečujemo z izrazitim prakticizmom in mitologizacijo nekaterih stališč, ki imajo cehovski prizvok. Zato vzemimo kot primer slabokrvno arhitekturo iz 19. stoletja, ki pa je bistveni in edini sestavni del in poudarek, struktura in faktura kvalitetnega urbanizma (Dunaj, Berlin, Pariz), ki ga odlikuje predvsem širokopoteznost. Čeravno se v tem času začne nezadržan proces totalitarističnih vizij, ki so kasneje izzvenele v musolinijevskem in hitlerjevskem klasicizmu (Speer) in Stalinovem slaščičarskem gigantizmu.

Urbanistična aglomeracija (kot kvaliteten spomenik historičnega urbanizma) potemtakem ne more obstajati v svoji integriteti in neokrnjenosti, če to »slabo« arhitekturo zanemarimo ali celo uničimo. Nadaljnji sklep pa seže v strukturo idej o novem (sodobnem) urbanizmu in sanaciji starih aglomeracij. Ugotavljamo namreč, da elementi urbanističnega oblikovanja in končno celotne realizacije, ki je pred nami, niso le ritem stavbnih gmot, ulična mreža in podobne dokaj abstraktne strukture (ki so seveda tu in jih ne gre zanemarjati, ker govore o ideji), marveč tudi mali otipljivi detajli na fasadah, ki definirajo arhitekturo kot časovni pojav in bistveni del mestnega organizma.

Z vnašanjem novih pomenskih ravni v staro urbano strukturo, z eliminacijo drobnega okrasja na fasadah in z pozidavanjem vrzeli z modernimi tamponskimi objekti pa sporočeno urbano organizacijo spremenimo v nekaj drugega, novega. Tudi če jo za merila veljavnega, današnjega okusa izboljšamo pa vendarle ne moremo govoriti o konservaciji ali revitalizaciji. V vsakem primeru gre za grobo retušo in spremembo fakture, kakršne pri slikarskih spomenikih (na primer) ne dovolimo. V bistvu gre ob takih posegih za lapidarijsko reševanje — le s to razliko, da namesto vzdignega kamna ohranjamo staro ulično mrežo ali stavbne gmote. Stvari je treba imenovati s pravim imenom, zato lahko govorimo le o delni ohranitvi nekaterih historičnih naselbinskih jeder (mest, vasi).

Tak način razmišljanja nas pripelje tudi do analize pomenov različnih konservatorskih in restavratorskih »Kart«⁴ in mitoloških aksiomov, ki izvirajo iz teorije arhitekturnega oblikovanja v 20. stoletju.

⁴ ... Mednarodna listina o konservaciji in restavraciji spomenikov in pomenskih območij (Beneška karta), Benetke 31. V. 1964. Objavljeno tudi v: Varstvo spomenikov XII. 1967, Ljubljana 1969, stran 153—154.

Priporočilo mednarodnih načel za arheološka izkopavanja (New Delhijska karta), New Delhi 5. XII. 1956.

Splošno priznana in največkrat citirana Beneška karta (pravijo ji kar konservatorski evangelij) uveljavlja dve pomembni mišljenjski niansi, ki obe izvirata iz tradicionalnega pojmovanja »starine«, spomenika. Načelo o sodobnem, drznem oblikovanju (ki je postavljeno malodane kot zahteva) v starih ambientih, ima predvsem tele omejitve: držati se je treba okvirnih načel in meril, ki jih uveljavlja ambient to pa so — višinska linija, fasadna črta in v širšem okviru stara ulična mreža, oziroma razporeditev mas. V bistvu pa gre za posodobljenje starih načel, ki jih je v radikalni obliki uveljavila že baročna arhitektura, kasneje pa tudi oblikovalci mest v 19. stoletju. Tudi splošna pieteta do visokovrednih spomenikov je stara vsaj toliko časa (ne pozabimo, da so imeli spomeniška določila z ostrimi kaznimi že v starem Rimu!). Vendar so se razmerja oblikovalcev do stare arhitekture (spet do enega dela — reprezentativnih stavb) v 19. stoletju spremenila, predvsem zaradi odkritja antike v znanstveni arheološki interpretaciji in seveda gotike. Ta »odkritja« so imela za posledico spremembo okusa in radikalizacijo stališč, ki so zahtevala oblikovanje stavb in ambientov v »gotskem« itd. duhu. Skratka v tem času so navdušeno spreminjali gotske cenke v novogotske. Violet Le Ducovi nasledniki pa so podrli prizidke pri starih katedralah, zidali razvaline in popravljali napake starih »gotskih« graditeljev tako, da so jih uklepali v »znanstveno« utemeljene sheme »prave gotike« (seveda iz 19. stoletja).

Predvsem pa ne smemo zanemariti psiholoških in socioloških dimenzij, ki arhitekta v konservatorski službi ali izven nje (tekega, ki posega v že urbaniziran, spomeniški prostor) postavlja v položaj borca za »novo« in proti »zaostalosti«. V 19. stoletju je imela zato znanstvena arheologija dvojni nasledek v arhitekturi. Spodbudila je gradnjo naselij in poslopij (ali njih preoblikovanje) po monumentaliziranih antičnih vzorih, obenem pa je odkrila vrednost in mitologijo srednjega veka. Z »odkritjem« teh stilnih in kvalitetnih ravni v evropski arhitekturi se je najprej okoristila konservatorska dejavnost, ki je bila tedaj tudi teoretično integralni del kreativnega arhitekturnega oblikovanja in delovanja. Velike arhitekturne teorije (tudi njih praktična aplikacija: nova gotika z železnimi stebri in nosilci) so v bistvu posledica konservatorske usmeritve, ki je tedaj prerasla lapidarijsko in muzejsko (theatrum mundi) usmeritev varuhov starin. Potemtakem lahko govorimo o bistveno novem v arhitekturi in urbanizmu.

Za najširši krog ljudi, ki jih arhitektura zanima ali pa tudi ne, so prav stare hiše in naselja matičen simbol zaostalosti in preživelega. Posebej pa je treba definirati še oblikovalčev odnos do kvalitetne urbane aglomeracije — zanj je staro mestno jedro neke vrste okamenela galerija velikih mojstrov, arhitekturni Loure ali Ermitaž z eksponati mojstrov svetovnega slovesa. Zato skuša (skorajda) vsak ustvarjalec postaviti v to galerijo tudi svoje delo in se tako pritihotapiti med velike mojstre ter izenačiti svoje ime z njihovimi — hkrati s tiho željo, da bo njegov izdelek upadljivejši. Zato prav lahko razu-

Objavljamo tudi v: Varstvo spomenikov XIII-XIV, 1968—1969, Ljubljana 1970, stran 271—275.

Priporočilo zavarovanja kulturnih spomenikov, ki jih ogroža izvajanje javnih in zasebnih del (Generalna konferenca UNESCO, 15. seja, 15. oktobra do 20. novembra 1968), Pariz 22. XI. 1968. Objavljeno tudi v: Varstvo spomenikov XIII-XIV, stran 275—281.

memo gradnjo predimenzioniranih ali oblikovno ekstravagantnih zgradb v starih ambientih (Koper).

Če se povrnemo h Kartam, moramo ugotoviti, da so sestavni del pomenske ravni teh listin tudi statusne in stanovske strukture. Ker so jih večinoma formulirali arhitekti, je tudi poudarjen en stanovski aspekt. V tem okviru bi bila zanimiva primerjava med statusom restavratorja in statusom arhitekta v najširši konservatorski dejavnosti. V skladu s tradicijami violetleducovskega kreiranja, si je arhitekt tudi v spomeniški službi (celo v teoriji) pridržal privilegij — ustvarjalca in oblikovalca. Restavratorskemu delu smo umetniško dimenzijo vzeli že davno. Čeravno gre za dvoje dejavnosti (strok), ki bi morali imeti v načelu enak status (v odnosu do spomenika) pa ima ena stroka favoriziran, celo mitiziran položaj. Vse to izvira iz aksiomatskega pomena in slave arhitekta — kreatorja; zato gre na vseh ravneh delovanja še vedno za neposredno tradicijo in mišljenjski model, kakršnega je uveljavil Violet le Duc ali pri nas (v nekoliko modificirani in s kranjskimi miti dopolnjeni obliki) Jožef Plečnik.

Zato se kaže »kreativni« konservatorski pristop v deformirani obliki kot nasilje nad spomeniki in staro urbano strukturo. Tudi ob najbolj drznem vključevanju modernih arhitektur v stare ambiente se srečujemo s slabimi kompromisi med kreativnostjo, zahtevami stare urbanistične zasnove in detajli ter zahtevami naročnikov. Obenem pa je prisoten strah na olimpijski ravni — in sicer pred vdorom strojne civilizacije v idilični svet srednjeveških mitov. Lahko rečemo, da postajajo stara mestna jedra (tista, ki se jih loteva spomeniška služba) in posamični arhitekturni spomeniki muzejski eksponati, ki imajo le to funkcijo da obdajajo ali dopolnjujejo kreacijo modernega oblikovalca. V mnogih primerih pa postaja stara arhitektura (in urbanizem) povsem banalen reklamni izvesek trgovske in turistične dejavnosti (Split).

Po drugi strani imajo enak učinek tudi ponarejanje starih oblik ali tamponski vrivki v stare fasadne nize (ploskve). Spomeniška celota dobi tako nov pomen in v čistem likovnem pogledu novo strukturo. Zato lahko govorimo le o »delnem konserviranju«, ki je konservatorsko pač v toliko, v kolikor ohranja nekatere starejše objekte v novih povezavah. Zato bi moral projektant, ki daje starini novo funkcijo (ima jo tudi slika, ki jo iz prvotnega okolja prenesemo v galerijo), obravnavati urbano tkivo na popolnoma enak način kot obravnava restavrator sliko; z vso pieteto in brez kakršnih koli dodatkov. Čeravno je primerjava nekoliko nasilna, bi dobeseden prenos teh pomenskih ravni v restavratorstvo pomenil tole — manjkajočo glavo na poljubni srednjeveški freski bi bilo treba dopolniti v picassovskem stilu! Pač drzno in moderno! Gloriolo arhitekturnega demiurga je treba vreči v staro šaro, tako kot so se restavratorji odpovedali visokemu umetništvu. Obe dejavnosti (arhitekturna in restavratorska) se morata na kreativnem in idejnem nivoju usmeriti v racionalno znanost, prostor je le za kreativno znanost in ne za mitizirane demonstracije sentimenta in intuitivnega poustvarjanja.

Karte in konvencije izražajo tradicionalne resnice, ki se od stare violetleducovske (v mnogih pogledih pozitivne) tradicije razlikujejo le po poudarku (modernejša je le argumentacija): namesto restavracije — nova, sodobna tamponska arhitektura, namesto dopolnjevanja — dograjevanje, namesto fiktivne obnove in podoživetja — aranžersko mrzla muzejska prezentacija itd. Tako se posamezni spomeniki in aglomeracije obdelujejo kot lapidarijski predmeti,

s katerim je mogoče okusno aranžirati določeno novo okolje. In kaj je drugega stara mestna ulica z nekaj bleščečimi tamponi, kot novo okolje!?

Tovrstno razmišljanje nas končno pripelje do radikalne in v mnogih pogledih ekstremne teze o nedotakljivosti spomenika, ki ji v načelu ne moremo odrekati upravičenosti, sicer pa je tudi (nedotakljivost) formulirana in zahtevana v večini obstoječih spomeniških zakonodaj na svetu. Seveda je praktična aplikacija takih zahtev skorajda nemogoča, zaradi mnogih vzrokov, omenimo le: omejene denarne možnosti, sebične ekonomske interese lastnikov spomeniških objektov, mitizirano potrošnjo, science-fiction sliko jutrišnjega dne itd. Kompromisi, ki jih družba sklepa z najrazličnejšimi interesi, ki obvladujejo prostor, se odražajo v polni meri na področju varovanja kulturnih spomenikov — zato so dokaz tudi mnoge Karte, ki vse po vrsti izhajajo iz predpostavke (izjema so le arheološki spomeniki), da je mogoče spomenike reševati le v zvezi z zahtevami trga. Skratka, gre za izrazito obrambno pozicijo, ki skuša dokazovati upravičenost dela duhovne nadgradnje s psevdoekonomskimi »dokazi« o rentabilnosti in rentabiliteti spomenikov, o dohodkih iz turizma itd. Iz kompromisnega izhodišča izhaja seveda tudi kompromisarska teorija. Kolikor bi takim izhodiščem rekli s pravim imenom, da so le prakticistično reševanje dnevne problematike, bi bilo vse v redu. Manj pošteno pa je, da skušamo odeti nenačelen kompromis v plašč bleščeče načelnosti in teorije.

Drug razlog za tako ravnanje, ki je preprosto in nedvoumno izraženo v obliki aksiomov, ki jih vsebuje Beneška karta, je seveda tudi zmeda v sodobnih teorijah arhitekture in urbanizma (Le Corbusiere, Gideon, Zevi, Francastel itd.). V teh velikih teorijah se srečujemo s dvema strukturama — romantičnim pojmovanjem funkcije mestnega in arhitekturnega organizma in z vsiljivo vizijo rouseaujevskega povratka k naravi v diferencirane termitnjake iz betona in stekla. Funkcija mesta je torej pojmovana togo in enostransko. O tem priča splošno sprejet sistem coningov — ki naj bi ustrezal (v načelu) tradicionalni urbani delitvi na patricijsko, trgovsko, obrtniško in upravno četrt ter gheto. Sodobni coningi pa niso nič drugega kot bleščeči gheti, specializirane in socialno nivelizirane satelitske aglomeracije z vsem, vendar zaprtim komfortom. Zanimarjena je predvsem resnična kvaliteta mesta — prepletanje funkcij in demokratična dimenzija možnosti, da se človek lahko giblje povsod po vseh delih mesta. Zaprti coningi so po poenostavljeni razlagi v betonu izražena vizija korporacijsko organizirane družbe!

V teh okvirih ima spomeniško varstvo poseben status. Dolžnost teoretične misli pa je, da predmet obravnave očisti vseh mitoloških in prevdoideoloških prvin, ter ga razgrne v vsem pojavnem bistvu, z vsemi njegovimi strukturami in pomeni, ki so vtikani v našo kulturo. Seveda to ni preprost pragmatizem (zgodovina — učiteljica), gre tudi za interpretacije na drugačni ravni kot smo je vajeni. Pomen spomenika v današnjem času je drugačen kot je bil ob času njegovega nastanka, tedaj je šlo večinoma za vsakdanji, večinoma nepomembni del prostora, lahko pa tudi za neprecenljivo dragocenost (prvi izdelki iz aluminija iz okrog 1850). Različna pomenljivost materialnih prič preteklosti nam zato ne daje bianco menice za absolutno gospodarjenje z njimi.

Zavedati se moramo, da pomenske razsežnosti spomenikov še vedno odkrivamo — nekatere stare pomene (zlasti mitološke) pa čas zavrača kot ne-bistvene. Tako spet pristanemo pri vprašanju modernega oblikovanja v okviru starih mestnih jeder (ki smo si ga vzeli kot vzorčni primer). Teoretično in

praktično gre za izkrivljeno podobo o vlogi spomeniškega varstva v družbi. Kot dejavnost, ki hrani in predstavlja najpomembnejše priče preteklosti, je spomeniško varstvo »oblikovalska« dejavnost z vsemi pomanjkljivostmi in subjektivizmi take usmeritve. Luščenje (recimo) gotskih zasnov iz v celoti baročno preoblikovane cerkve je nedvomno nasledek mode in zahtev objektivnega zgodovinopisja — tako v načrtovalni kot v prezentacijski fazi. Prezentacija gotskega portala v obliki slepega vhoda v cerkveni notranjščini pomeni nedvomno radikalni poseg v zaključen umetnostni (arhitekturni) organizem — saj gre za vnašanje »arheoloških« elementov v drugo pomensko strukturo, ki ima lahko za nasledek degradacijo zaključene forme? Vse to so še vedno sporna vprašanja, ki jih rešujemo žal bolj intuitivno kot na podlagi trdne znanosti in teorije — rešiti pa jih je seveda treba.

Teh in drugačnih posledic bi se morali zavedati — zavemo pa se jih lahko šele tedaj, če bomo vsak potencialni spomenik prej analizirali na vseh ravneh in z vsemi pomeni ter možnimi posledicami, ki jih ima spomenik kot bivajoč del tradicije na naše izkustvo in pogled na svet. Zato je problem valorizacije spomenika in vseh njegovih sestavin tudi vprašanje teorije in filozofije konservatorstva.

IVAN SEDEJ: LA VÉRITÉ ET LE MYTHE DANS LA THÉORIE DE LA PROTECTION DES MONUMENTS

L'auteur traite des questions négligées de la protection des monuments — de la théorie et de la «philosophie» de la conservation des monuments. Il rattache les points de départ théoriques aux prises méthodiques que peuvent offrir la sémiologie et le structuralisme. Ce faisant, il indique aussi la liaison de la pensée théorico-formatrice contemporaine avec la pratique quotidienne dans les activités de la protection des monuments et il prend parti pour la variante «puriste» du traitement des monuments et des agglomérations de monuments. — Il part du fait que chaque nouvelle intervention (même de restauration) sur le monument donne au tissu du monument de nouvelles significations, qui peuvent revaloriser les anciennes ou même les couvrir, modifiant ainsi la qualité de témoignage du monument (de l'oeuvre d'art).